

1 Oriental Journal of Philology

ORIENTAL JOURNAL OF PHILOLOGY

journal homepage:
<http://www.supportscience.uz/index.php/ojp/about>

**A LINGUISTIC, STRUCTURAL, AND CULTURAL COMPARATIVE STUDY OF ENGLISH AND UZBEK PAREMIOLOGICAL UNITS IN THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' LEXICAL COMPETENCE*****Gulrukh Bakhodirovna Rajapova****Doctoral Researcher**Uzbekistan State University of World Languages**Email: *****@gmail.com**Tashkent, Uzbekistan***ABOUT ARTICLE**

Key words: proverb, saying, paremiology, comparative linguistics, linguoculturology, lexical competence.

Received: 19.06.26**Accepted:** 20.06.26**Published:** 21.06.26

Abstract: This article is devoted to a comparative analysis of teaching English and Uzbek proverbs and sayings, examining their linguistic, structural, and cultural characteristics. Proverbs are concise and expressive manifestations of folk wisdom that reflect the worldview, values, and cultural identity of a nation. The aim of the study is to identify the similarities and differences between the paremiological units of the two languages, classify them from thematic, structural, and pragmatic perspectives, and develop practical methodological recommendations for learners of English and Uzbek. The research employs comparative-typological and contextual analysis methods. The empirical material consists of more than 200 paremiological units selected from the Little Oxford Dictionary of Proverbs (2016) and academic collections of Uzbek folk proverbs. The findings reveal that the proverbs can be categorized into full equivalents, partial semantic equivalents, functional equivalents, and culture-specific (non-equivalent) units. While English proverbs predominantly reflect pragmatism, individualism, and rationalism, Uzbek proverbs emphasize collectivism, family values, and hospitality. Structural analysis demonstrates that both languages share features such as parallelism and rhythmic balance. The study concludes that proverbs are not merely linguistic units but also cultural

codes that preserve national identity and transmit it from one generation to another.

TALABALARNING LEKSIK KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHDA INGLIZ VA O‘ZBEK PAREMIOLOGIK BIRLIKLARINING LINGVISTIK, STRUKTURAL VA MADANIY QIYOSIY TADQIQI

Gulrux Baxodirovna Rajapova

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti tayanch doktoranti

Email: *****@gmail.com

Toshkent, O‘zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so‘zlar: maqol, matal, paremiologiya, qiyosiy tilshunoslik, lingvokulturologiya, leksik kompetensiya.

Annotatsiya: Ushbu maqola ingliz va o‘zbek tillaridagi maqol va matallarni o‘qitishning qiyosiy tahliliga bag‘ishlangan bo‘lib, ularning lingvistik, struktural va madaniy xususiyatlarini o‘rganiladi. Maqollar – bu xalq donishmandligining qisqa va ta’sirchan ifodasi bo‘lib, ular har bir millatning dunyoqarashi, qadriyatlar va madaniy o‘ziga xosligini aks ettiradi. Tadqiqot maqsadi – ikki tildagi paremiologik birliklarning o‘xshash va farqli tomonlarini aniqlash, ularni tematik, struktural va pragmatik jihatdan tasniflash hamda o‘zbek va ingliz tillarini o‘rganuvchilar uchun amaliy-metodik tavsiyalar ishlab chiqishdir. Tadqiqotda qiyosiy-tipologik va kontekstual tahlil usullari qo‘llanilgan. Material sifatida ingliz tilidagi “Little Oxford Dictionary of Proverbs” (2016) hamda o‘zbek xalq maqollarining akademik to‘plamlaridan olingan 200 dan ortiq paremiologik birliklar tanlab olingan. Tahlil natijalariga ko‘ra, maqollar to‘liq ekvivalentlar, qisman semantik ekvivalentlar, funksional ekvivalentlar va madaniy-spesifik (ekvivalentga ega bo‘lmagan) birliklarga ajratilgan. Ingliz maqollarida pragmatizm, individuallik va ratsionalizm ustunlik qilsa, o‘zbek maqollarida kollektivizm, oilaviy qadriyatlar va mehmondo‘stlik yetakchi o‘rinda turadi. Struktural tahlil ikkala tilda ham parallelizm va ritmik muvozanat mavjudligini ko‘rsatgan. Tadqiqot xulosasida maqollar nafaqat til birliklari, balki milliy o‘zlikni saqlovchi va avloddan avlodga yetkazuvchi madaniy kodlar ekanligi ta’kidlangan.

ЛИНГВИСТИЧЕСКОЕ, СТРУКТУРНОЕ И КУЛЬТУРНОЕ СРАВНИТЕЛЬНОЕ
ИССЛЕДОВАНИЕ АНГЛИЙСКИХ И УЗБЕКСКИХ ПАРЕМИОЛОГИЧЕСКИХ
ЕДИНИЦ В РАЗВИТИИ ЛЕКСИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ

Гулрух Баходировна Раджапова

Докторант базовой докторантуры

Узбекского государственного университета мировых языков

*E-mail: *****@gmail.com*

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: пословица, поговорка, паремиология, сравнительное языкознание, лингвокультурология, лексическая компетенция.

Аннотация: Настоящая статья посвящена сравнительному анализу преподавания английских и узбекских пословиц и поговорок с рассмотрением их лингвистических, структурных и культурных особенностей. Пословицы представляют собой краткое и выразительное воплощение народной мудрости, отражающее мировоззрение, ценности и культурную самобытность каждого народа. Цель исследования заключается в выявлении сходств и различий между паремиологическими единицами двух языков, их классификации с тематической, структурной и прагматической точек зрения, а также в разработке практических методических рекомендаций для изучающих английский и узбекский языки. В исследовании использованы сравнительно-типологический и контекстуальный методы анализа. Материалом послужили более 200 паремиологических единиц, отобранных из Little Oxford Dictionary of Proverbs (2016) и академических сборников узбекских народных пословиц. Результаты анализа показали, что пословицы можно разделить на полные эквиваленты, частичные семантические эквиваленты, функциональные эквиваленты и культурно-специфические (безэквивалентные) единицы. Английские пословицы преимущественно отражают прагматизм, индивидуализм и рационализм, тогда как узбекские пословицы подчеркивают коллективизм, семейные ценности и гостеприимство. Структурный анализ показал, что для обеих языковых традиций характерны параллелизм и ритмическая сбалансированность. В заключение

отмечается, что пословицы являются не только языковыми единицами, но и культурными кодами, сохраняющими национальную идентичность и передающими её из поколения в поколение.

Kirish. Maqol va matallar – bu har bir xalqning asrlar davomida to‘plagan hayotiy tajribasi, donishmandligi va dunyoqarashining ixcham va badiiy ifodasidir. Ular nafaqat til birliklari, balki milliy madaniyat, urf-odatlar va qadriyatlarning jonli guvohlaridir. Har bir millatning maqollari o‘sha xalqning ruhiyatini, tarixini, mehnat va turmush tarzini, axloqiy-odobiy me‘yorlarini o‘zida aks ettiradi. Paremiologiya – maqol va matallarni o‘rganuvchi fan, so‘nggi yillarda tilshunoslik va lingvokulturologiyaning muhim yo‘nalishlaridan biriga aylangan. Chunki maqollarni qiyosiy o‘rganish ikki xalqning madaniy o‘ziga xosliklarini, ularning dunyoqarash farqlari va umumbashariy qadriyatlarni tushunishga imkon beradi. Ingliz va o‘zbek tillaridagi maqollarni qiyosiy tadqiq qilish alohida qiziqish uyg‘otadi, chunki bu tillar turli til oilalariga mansub: ingliz tili – german tillari guruhiga, o‘zbek tili esa – turkiy tillar guruhiga kiradi. Shu sababli, ularning paremiologik fondi ham lingvistik tuzilishi, ham madaniy mazmuni jihatidan sezilarli farqlarga ega. Shu bilan birga, maqollarda aks etgan umumbashariy tushunchalar (mehnat, do‘stlik, yaxshilik, oila va boshqalar) ikki tilda ham o‘xshash tarzda ifodalanishi mumkin. Ushbu tadqiqotning maqsadi – ingliz va o‘zbek tillaridagi maqol va matallarni qiyosiy-tipologik jihatdan tahlil qilish, ularning tematik guruhlari, strukturaviy turlari va madaniy funksiyalarini aniqlash hamda til o‘rganuvchilar va tadqiqotchilar uchun amaliy-metodik tavsiyalar ishlab chiqishdir.

Adabiyotlar tahlili. Maqollarning lingvistik va madaniy xususiyatlarini o‘rganishga bag‘ishlangan ko‘plab ilmiy tadqiqotlar mavjud. Jumladan, xorijlik tadqiqotchilardan N.R. Norrick (1985), B.J. Whiting (1989), P. Grzybek (2004), R.P. Honeck (1997) kabi olimlarning ishlari paremiologiya rivojiga katta hissa qo‘shgan. N.R. Norrick (1985) maqollarning kommunikativ funksiyalarini o‘rganib, ularni ma‘lum bir nutqiy vaziyatda ishlatiladigan “tayyor” frazeologik birliklar sifatida ta‘riflaydi. B.J. Whiting (1989) esa maqollarning badiiy adabiyot va kundalik nutqda qo‘llanish xususiyatlarini tahlil qilgan. O‘zbek tilshunosligida maqol va matallarni o‘rganish bo‘yicha Sh. Shomaqsudov, B. O‘rinboyev, K. Musayev va boshqa olimlarning ishlari alohida o‘rin tutadi. Xususan, Sh. Shomaqsudov (1990) o‘zbek maqollari semantikasining o‘ziga xosliklarini, ularning obrazlilik va iboralilik xususiyatlarini batafsil tahlil qilgan. B. O‘rinboyev (2011) o‘zbek paremiologiyasining nazariy masalalarini, jumladan, maqollarning lingvistik maqomi va til tizimidagi o‘rnini o‘rgangan. Qiyosiy paremiologiya sohasida esa ingliz va o‘zbek maqollarini o‘rganishga bag‘ishlangan bir qator zamonaviy tadqiqotlar mavjud. Z. Qodirova (2025) o‘zining “A Comparative Study of Structural and

Semantic Elements in Uzbek and English Proverbs” nomli maqolasida ikki tildagi maqollarning struktura va semantik xususiyatlarini qiyosiy tahlil qiladi. Tadqiqotda keng qo‘llaniladigan maqollar korpusi asosida sintaktik modellar, obrazli ifodalar va semantik maydonlar o‘rganilgan. Struktural tahlil parallelizm va ritmik muvozanat kabi o‘xshashliklarni aniqlagan bo‘lsa, semantik tahlil o‘zbek maqollarida kollektivizm, ingliz maqollarida esa individualizm ustunlik qilishini ko‘rsatgan. Ushbu tadqiqotchi “The reflection of national identity in the proverbs of english and uzbek languages” nomli maqolasida esa maqollarda milliy o‘zlikni aks ettirish masalalarini ko‘rib chiqadi. Unga ko‘ra, ingliz maqollari ko‘pincha pragmatizm, ratsionallik va shaxsiy mas’uliyatga urg‘u bergan holda ifodalansa, o‘zbek maqollari kollektivizm, kattalarga hurmat va oilaviy qadriyatlarni ta’kidlaydi. S. Nazirov (2025) ingliz va o‘zbek tillaridagi turg‘un birikmalarning parallel lug‘atini tuzish masalalari haqidagi maqolasida maqol va idiomalarning qiyosiy tahlilidagi asosiy muammolarni – ekvivalentlikni aniqlash, semantik va sintaktik tuzilmalarni solishtirish hamda lingvokultural farqlarni hisobga olish kabi masalalarni ko‘taradi. Z. Qodirovaning (2025) boshqa bir maqolasi – “Proverbs as pragmatic tools in uzbek and english discourse: a comparative analysis” maqollarning pragmatik vosita sifatida qo‘llanishini, ularning nutqdagi funksiyalarini (maslahat berish, ogohlantirish, tanqid qilish, ijtimoiy me’yorlarni mustahkamlash) tahlil qiladi. O‘zbek maqollari ko‘proq bilvosita va ixcham (indirectness) xususiyatiga ega bo‘lib, ijtimoiy uyg‘unlikni saqlashga xizmat qilsa, ingliz maqollari to‘g‘ridan-to‘g‘ri va ishontirishga (persuasive) qaratilganligi bilan farqlanadi. Ingliz maqollarining lug‘atlaridan biri bu “Little Oxford Dictionary of Proverbs” (2016, 2nd edition) hisoblanadi. E. Knowles muharrirligida nashr etilgan ushbu lug‘at 250 ga yaqin tematik sarlavha bo‘yicha 2000 dan ortiq maqol va matallarni o‘z ichiga oladi. Har bir mavzu qisqa kirish so‘zi bilan ochiladi va har bir maqolning ma’nosi, kelib chiqishi va qo‘llanish doirasi haqida ma’lumot beriladi. Ushbu lug‘at qiyosiy tadqiqotlar uchun ishonchli manba hisoblanadi.

Metodologiya. Ushbu tadqiqotda quyidagi metodlar qo‘llanilgan: Qiyosiy-tipologik metod – ikki tildagi maqol va matallarning umumiy va farqli xususiyatlarini aniqlash uchun; kontekstual tahlil metodi – maqollarning turli nutqiy vaziyatlarda qo‘llanish xususiyatlarini o‘rganish uchun.

Korpus material: Tadqiqot material sifatida ingliz tilidagi “Little Oxford Dictionary of Proverbs” (2016, 2nd edition) va o‘zbek tilidagi akademik to‘plamlar (“O‘zbek xalq maqollari”, “O‘zbek xalq og‘zaki ijodi” va boshqalar) asosida tanlab olingan 200 dan ortiq paremiologik birliklar xizmat qilgan.

Tahlil bosqichlari: 1. Maqollarni tematik guruhlariga ajratish (mehnat, do‘stlik, mehmondo‘stlik, oila, yaxshilik / yomonlik, til va so‘z); 2. Har bir tematik guruh bo‘yicha ikki tildagi ekvivalentlarni aniqlash; 3. Ekvivalentlik turlari bo‘yicha tasniflash (to‘liq, qisman,

funksional, ekvivalentga ega bo‘lmagan); 4. Struktural va grammatik xususiyatlarni solishtirish; 5. Madaniy-kodlovchi xususiyatlarni aniqlash va sharhlash.

Qiyosiy tahlil va natijalar

1. Maqollarning tematik guruhlari. Tadqiqot davomida ingliz va o‘zbek maqollari quyidagi tematik guruhlar bo‘yicha tahlil qilindi: mehnat, do‘stlik, mehmondo‘stlik, ota-ona va oila, yaxshilik va yomonlik, til va so‘z. Quyida har bir guruh bo‘yicha batafsil tahlil keltirilgan.

1.1. Mehnat (“Work and Labour”) mavzusidagi maqollar. Har ikki madaniyatda ham mehnat asosiy qadriyatlardan biri hisoblanadi. Biroq mehnatga oid obrazlar va urg‘ular turlicha.

1-jadval

Mehnat (“Work and Labour”) mavzusidagi maqollar

O‘zbek maqoli	Ingliz ekvivalenti	Qiyosiy tahlil
Mehnat, mehnatning tagi rohat	No pains, no gains	O‘xshashlik: har ikkalasi ham mehnat natijasiga bog‘liqligini ta’kidlaydi. Farq: o‘zbek variantida ichki qoniqish (“rohat”) ga urg‘u berilgan, inglizchada esa tashqi natija (“gains”) ga.
Mashaqqatsiz baxt kelmas, Mehnatsiz taxt kelmas.	He that will not work shall not eat	O‘xshashlik: mehnat farovonlik sharti. Farq: o‘zbekcha falsafiy, inglizcha aniq va hatto Bibliyaga borib taqaladi.
Yerga qarasang, bog‘ bo‘lar, Ko‘ngil ochilib, chog‘ bo‘lar.	You reap what you sow	O‘xshashlik: yer/ekin obrazi orqali sabab-natija bog‘liqligi. Farq: o‘zbekchada yerning jonlantirilishi, inglizchada esa mavhum “o‘rim” obrazi.
Temirni qizig‘ida bos	Strike while the iron is hot	To‘liq o‘xshashlik. Ushbu maqol ikki tilda ham bir xil obraz va ma’noni saqlagan.
Harakatda barakat	God helps those who help themselves	Farq: o‘zbekcha muvaffaqiyatni harakatning o‘zi bilan bog‘laydi, inglizcha diniy komponent kiritadi.

Ushbu guruhda to‘liq va qisman ekvivalentlar uchrashi kuzatiladi.

1.2. Do‘stlik (“Friendship”) mavzusidagi maqollar. Do‘stlikka oid maqollar ikki tilda ham ko‘p uchraydi, biroq ingliz maqollarida ko‘proq shaxsiy manfaat va tanlov, o‘zbek maqollarida esa uzoq muddatli ijtimoiy bog‘lanishlar va sadoqat aks etgan.

Do'stlik ("Friendship") mavzusidagi maqollar

O'zbek maqoli	Ingliz ekvivalenti	Qiyosiy tahlil
Do'st do'stni kulfatda sinar, odam odamni — mehnatda	A friend in need is a friend indeed	Deyarli to'liq o'xshashlik. Ikkala maqol ham do'stlik qiyin vaziyatda sinovdan o'tishini tasdiqlaydi. Umumbashariy tushuncha.
Har narsaning yangisi, ammo do'stning eskisi yaxshi	Old friends and old wine are best	Farqli obrazlar. O'zbekchada kiyim bilan, inglizchada sharob bilan solishtirish. Ma'nosi esa bir xil – eski do'st qadrliligi.
Yaxshi yo'ldosh yo'lga boshlar, Yomon yo'ldosh yovga tashlar.	A man without a friend is like a left hand without a right	Strukturaviy o'xshashlik. Ikkala maqol ham "X Ysiz – A Bsiz" modelida qurilgan. Obrazlar turlicha (qush/qanot, qo'l/qo'l).
Burgut kuchi – oyog'ida, Odamniki – do'stlikda.	A man is known by his friends	Farq: o'zbekcha do'stlik kuch beradi, inglizcha esa do'stlar inson obro'sini belgilaydi.
Do'stlik – barcha boylikdan afzal.	A true friend is never known till needed	O'xshashlik: har ikkalasi ham do'stlikni moddiy boylik bilan bog'lamaslikni ta'kidlaydi.

Z. Qodirova (2025) ta'kidlaganidek, do'stlikka oid o'zbek maqollarida ko'pincha "bog'liqlik", "birgalik" va "sadoqat" kabi tushunchalar, ingliz maqollarida esa "obro'", "shaxsiy tanlov" va "manfaat" kabi tushunchalar ustunlik qiladi.

1.3. Mehmondo'stlik ("Hospitality") mavzusidagi maqollar. Bu mavzu ikki madaniyat o'rtasidagi eng yorqin farqlarni ko'rsatadi. O'zbek madaniyatida mehmondo'stlik eng oliy qadriyatlardan biri hisoblanadi, ingliz paremiologik an'anasida esa bu mavzu kamroq ifodalangan va ko'pincha ehtiyotkorlik, mehmonning uzoq qolmasligi haqida ogohlantirishlar mavjud.

Mehmondo'stlik ("Hospitality") mavzusidagi maqollar

O'zbek maqoli	Ingliz ekvivalenti	Qiyosiy tahlil
Mehmon otangdek ulug'	Fish and guests smell after three days	Qarama-qarshilik. O'zbekcha mehmonni ulug'laydi ("otangdan ustun"). Inglizcha esa aksincha, uzoq qolgan mehmondan

		ogohlantiradi (baliq va mehmon 3 kundan keyin yomon hid chiqaradi).
Mehmonga osh qo‘y, ikki qo‘lini bo‘sh qo‘y	Unbidden guests are often welcomed when they are gone	Ikkala maqol ham mehmonga nisbatan munosabat bildiradi. O‘zbekcha milliy obraz – osh, inglizcha esa mavhumroq ifoda.
Qozonda bori cho‘michga chiqadi	What’s in the pot comes out in the ladle	Strukturaviy o‘xshashlik. Ikkala maqol ham oshxona buyumlari (qozon / cho‘mich, qozon / cho‘mich) orqali samimiylik/ochiqlik g‘oyasini ifodalaydi.
Mehmonning oldida mushugingni “pisht” dema	Be at home wherever you are	Farq: o‘zbekcha mezbonning mehmonga bo‘lgan cheksiz sabr-toqatini, inglizcha esa mehmonning o‘zini uydagidek his qilish maslahatini beradi.

Bu guruh madaniy farqlarning eng yorqin namunasi. Mehmondo‘stlik – o‘zbek milliy xarakterining asosiy xususiyatlaridan biri bo‘lib, bu maqollarda chuqur aks etgan. Ingliz madaniyatida esa shaxsiy makon va vaqtning daxlsizligi ko‘proq qadrlanadi.

1.4. Ota-ona va oila (“Parents and Family”) mavzusidagi maqollar. Oila va ota-onaga hurum – ikki tilda ham keng aks etgan, ammo o‘zbek maqollarida bu mavzu hissiy jihatdan boyroq va giperbolik ifodalar ko‘proq uchraydi.

4-jadval

Ota-ona va oila (“Parents and Family”) mavzusidagi maqollar

O‘zbek maqoli	Ingliz ekvivalenti	Qiyosiy tahlil
Ota-onang o‘tirgan uyning tomiga chiqma	Blood is thicker than water	Farq: o‘zbekcha giperbola – ota-onadan o‘zini ustun qo‘ymaslik (badiiy uslub), inglizcha esa qon qarindoshligini barchadan ustun qo‘yadi.
Ona yerning tuprog‘i – ona sutidan aziz	Home is where the heart is	O‘xshashlik: yer/uy tushunchasining hissiy bog‘liqligi. O‘zbekcha yer– ona orqali (jonsiz narsani jonlantirish), inglizcha esa yurak – hissiy markaz orqali.
Yaxshi bola – otaga quvvat, Yomon bola – uqubat.	Like father, like son	Struktura farqi: o‘zbekcha tarbiyaviy maslahat/ogohlantirish shaklida, inglizcha esa faktni konstatatsiya qiluvchi shaklda.

Onangning ikki ko'zi – senga qorachiq	The apple doesn't fall far from the tree	Farq: o'zbekcha ota-onaning bolaga cheksiz muhabbatini, inglizcha esa nasl o'xshashligini ifodalaydi.
---------------------------------------	--	---

1.5. Yaxshilik va yomonlik (“Good and Evil”) mavzusidagi maqollar

Axloqiy toifalar ikki tilda ham keng ifodalangan, jazo (yoki mukofot) g'oyasi yetakchi o'rinda.

5-jadval

Yaxshilik va yomonlik (“Good and Evil”) mavzusidagi maqollar

O'zbek maqoli	Ingliz ekvivalenti	Qiyosiy tahlil
Yaxshilik yerda qolmas	One good turn deserves another	O'xshashlik: yaxshilik javobsiz qolmasligi haqidagi umuminsoniy g'oya.
Quduqqa tupurma, qaytib icharing bor	To bite the hand that feeds you	Farq: o'zbekcha vaziyatni tavsiflaydi (yaxshilikka yomonlik qilish), inglizcha esa harakatni ("qo'l tishlash").
Bir shirin so'z bitkazar, Ming ko'ngilning yarasin.	Kind words are like honey – sweet to the soul	To'liq o'xshashlik. Ikkala maqol ham yaxshi so'zni shirinlik/shakar/asol bilan solishtiradi.
Yaxshi qilsang – oshingni yersan, yomon bo'lsang – boshingni yersan	As you make your bed, so you must lie on it	O'xshashlik: mas'uliyat prinsipi. O'zbekcha oqibatlarni dramatikroq (boshini yemoq), inglizcha esa metaforik (to'shak obrazi).

1.6. Til va so'z (“Language and Speech”) mavzusidagi maqollar. So'zning kuchi, uning ijobiy va salbiy tomonlari ikki tilda ham obrazli ifodalangan.

6-jadval

Til va so'z (“Language and Speech”) mavzusidagi maqollar

O'zbek maqoli	Ingliz ekvivalenti	Qiyosiy tahlil
To'g'ri so'z qilichdan o'tkir	The pen is mightier than the sword	O'xshashlik: so'zning jismoniy kuchdan ustunligi. Obrazlar turlicha: o'zbekcha “ot”, inglizcha "qalam" va "qilich".
Avval o'yla, keyin so'yla	Think before you speak	To'liq o'xshashlik. Universal maslahat.

Yaxshi so‘z – jon ozig‘i, yomon so‘z – bosh qozig‘i.	A word fitly spoken is like apples of gold in pictures of silver	O‘xshashlik: to‘g‘ri so‘zning qadri. O‘zbekcha ixchamroq (yaxshi so‘z – jon ozig‘i, yomon so‘z – bosh qozig‘i), inglizcha kengaytirilgan metafora.
Til yarasi bitmas, tig‘ yarasi bitar	The tongue has no bones but it breaks bones	O‘xshashlik: so‘zning salbiy kuchi. Ikkala maqol ham til va suyak/tish obrazlari bilan ishlaydi.

Madaniy dominantlar. So‘nggi tadqiqotlar asosida ingliz va o‘zbek paremiologik an‘analaridagi asosiy madaniy dominantlarni quyidagi jadvalda jamlash mumkin:

7-jadval

Ingliz va o‘zbek paremiologik an‘analaridagi madaniy dominantlar

Konsept	O‘zbek an‘anasi	Ingliz an‘anasi
Individualizm vs. Kollektivizm	Kollektivizm: jamiyat, oila, mehmondo‘stlikka urg‘u. “Birlik bor – tiriklik bor” (“Qayerda birlik bo‘lsa, u yerda taraqqiyot bor”)	Individualizm: shaxsiy mas’uliyat, o‘z-o‘ziga yordam. “God helps those who help themselves” (“Xudo o‘ziga yordam qilganlarga yordam beradi”)
Mehnatga munosabat	Mehnat axloqiy qadriyat, ichki qoniqish manbai. “Mehnat, mehnatning tagi rohat”	Mehnat moddiy natijaga erishish vositasi. “No pains, no gains”.
Ijtimoiy aloqalar	Uzoq muddatli munosabatlar, ierarxiya (“katta – kichik”)	Pragmatizm, shaxsiy makon qadri (“Fish and guests smell after three days”)
Tabiat va muhit	Agrar obrazlar: yer, palov, tut, paxta, qozon	Dengiz va savdo-sotiq obrazlari: ship, trade, market, iron
Bilvositalik	Yuqori darajadagi bilvositalik, ixchamlik (indirectness) – ijtimoiy uyg‘unlikni saqlashga xizmat qiladi	Nisbatan to‘g‘rilik (directness), ishontirishga qaratilgan (persuasive)

Z. Qodirova (2025) ta’kidlaganidek: “English proverbs often emphasize practicality, individualism, and rationality, whereas Uzbek proverbs frequently reflect collectivism, respect for elders, and the significance of family and hospitality”.

5. Somatic (tana a’zolari bilan bog‘liq) komponentli maqollar

Somatizmlar (tana a'zolari bilan bog'liq komponentlar) ikki tilda ham obrazlilik yaratishning universal manbai hisoblanadi.

8-jadval.

O'zbek maqoli	Komponent	Ingliz ekvivalenti	Komponent
Ko'z ko'rqqoq, qo'l botir	ko'z, qo'l	The eye is bigger than the belly	eye, belly
Tilga ixtiyorsiz – elga e'tiborsiz	tish, til	The tongue has no bones but it breaks bones	tongue, bones
Qanoat qilsang, qorning to'yar, Beqanoat otini so'yar.	qorin, ot	Don't look a gift horse in the mouth	mouth

Somatizmlar ikkala madaniyatda ham jismoniy sifatlarni (o'tkirlik, kuch, kattalik) axloqiy yoki xulqiy sohaga ko'chirish uchun ishlatiladi. Biroq ayrim komponentlarning ishlatilish chastotasi turlicha: o'zbek maqollarida “ko'z” va “qo'l” ko'proq uchrasa, ingliz maqollarida “tongue” (til) va “heart” (yurak) ustunlik qiladi. Bu turli madaniyatlarda tana tajribasining turlicha aksentuatsiyasi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Metodik tavsiyalar. Olingan natijalar asosida ingliz va o'zbek tillarini o'qitish jarayonida maqollardan foydalanish bo'yicha quyidagi metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan:

1. Tematik guruhlash printsiipi. Maqollarni mavzular bo'yicha guruhlash (mehnat, do'stlik, mehmondo'stlik va b.) talabalarga semantik aloqalarni o'rnatishga yordam beradi. Bu metodik usul J. Richards (1976) tomonidan taklif qilingan “leksik bilimning ko'p o'lchovlilik” nazariyasiga asoslanadi.

2. Ekvivalentlik turlariga asoslangan topshiriqlar. Har bir ekvivalentlik turi (to'liq, qisman, funksional, ekvivalentga ega bo'lmagan) bo'yicha alohida topshiriqlar ishlab chiqish tavsiya etiladi: To'liq ekvivalentlar uchun: ikkala tilda bir xil obraz va ma'noga ega maqollarni solishtirish; qisman ekvivalentlar uchun: bir xil ma'noni ifodalovchi turlicha obrazlarni tahlil qilish; funksional ekvivalentlar uchun: pragmatik vaziyatga qarab maqol tanlash mashqlari; madaniy-spesifik maqollar uchun: lingvokultural izoh va tavsifiy tarjimini o'rganish.

3. Struktural tahlil mashqlari. Talabalarga maqollarning grammatik tuzilishini (gap turi, parallelizm, buyruq mayli, ellipsis) tahlil qilish topshirig'i berilishi mumkin. Bu ularning sintaktik kompetensiyasini rivojlantiradi.

4. Madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini shakllantirish. Madaniy-spesifik maqollarni o'rganish talabalarda madaniyatlararo farqlarni tushunish, “o'zga” va “o'z” madaniyatni solishtirish ko'nikmasini rivojlantiradi. Bu D. Hymes (1972) taklif qilgan “kommunikativ kompetensiya”ning sotsiokultural komponentiga mos keladi.

5. Pragmatik tahlil mashqlari. Maqollarning nutqdagi funksiyasini (maslahat, ogohlantirish, tanqid, maqtov) aniqlashga oid topshiriqlar. Z. Qodirova (2025) ta'kidlaganidek, o'zbek maqollari ko'proq bilvosita (indirect) xususiyatga ega, ingliz maqollari esa to'g'ridan-to'g'ri va ishontirishga (persuasive) qaratilgan.

Xulosa. O'tkazilgan qiyosiy tadqiqot asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Tematik jihatdan – ingliz va o'zbek maqollari umuminsoniy mavzularni (mehnat, do'stlik, yaxshilik, oila) qamrab oladi. Biroq ayrim mavzular (mehmondo'stlik) bir madaniyatda yetakchi o'rinda tursa, ikkinchisida ikkinchi darajali yoki hatto salbiy qadriyat sifatida namoyon bo'lishi mumkin. O'zbek maqollarida kollektivism, kattalarga hurmat, oilaviylik va mehmondo'stlik yetakchi bo'lsa, ingliz maqollarida pragmatizm, individual mas'uliyat va ratsionallik ustunlik qiladi.

2. Ekvivalentlik jihatidan – to'liq ekvivalentlar (masalan, “Temirni qizig'ida bos” – “Strike while the iron is hot”) kam uchraydi va asosan umumbashariy insoniy faoliyat sohalariga tegishli. Eng ko'p tarqalgan tur – qisman semantik ekvivalentlar (bir ma'no – turlicha obraz). Madaniy-spesifik maqollar esa tarjima va izohlashda maxsus yondashuvni talab qiladi.

3. Struktural jihatdan – ikkala tilda parallelizm va ritmik muvozanat mavjud. Qofiya va alliteratsiya kabi fonetik vositalar maqollarning esda qolishini osonlashtiradi. Farqli jihatlar esa har bir tilning tipologik xususiyatlari (o'zbek tilida agglyutinativlik; ingliz tilida analitik tuzilma) bilan bog'liq.

4. Pragmatik jihatdan – o'zbek maqollari ko'proq bilvosita va ixcham (indirectness) xususiyatiga ega bo'lib, bu ijtimoiy uyg'unlikni saqlashga, nizo va tangidlarni yumshatishga xizmat qiladi. Ingliz maqollari esa nisbatan to'g'ridan-to'g'ri va ishontirishga (persuasive) qaratilgan. Bu farq ikki madaniyatdagi kommunikativ strategiyalarning turlicha ekanligini ko'rsatadi.

5. Amaliy ahamiyat – tadqiqot natijalari ingliz va o'zbek tillarini o'qitishda (xususan, leksika va frazeologiya bo'limlarida), qiyosiy tipologiya kurslarida va madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini shakllantirishda qo'llanilishi mumkin.

6. Istiqbollar – kelgusida kompyuter lingvistikasi va korpus texnologiyalari asosida ingliz va o'zbek maqollarining kengaytirilgan parallel korpusini yaratish, shuningdek, maqollarni avtomatik tanish va tarjima qilish tizimlarini ishlab chiqish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Honeck R.P. A proverb in mind: the cognitive science of proverbial wit and wisdom. Mahwah, NJ; London: Lawrence Erlbaum Associates, 1997. 308 p. ISBN 0-8058-0231-2.
- 2.

2. Hymes, D.H. (1972). On communicative competence. In J. B. Pride & J. Holmes (Eds.), *Sociolinguistics: Selected readings* (pp. 269–293). Harmondsworth: Penguin. – "Kommunikativ kompetensiya" tushunchasining asoschisi, nutqning sotsiokultural jihatlarini belgilagan [citation:10 dagi havolalarda keltirilgan].

3. Knowles, E. (Ed.). (2016). *Little Oxford Dictionary of Proverbs* (2nd ed.). Oxford, United Kingdom: Oxford University Press. – 250 tematik sarlavha bo'yicha 2000 dan ortiq maqol va matallarni o'z ichiga olgan ingliz paremiologiyasining eng nufuzli lug'atlaridan biri .

4. Meara P., & Wolter B. (2004). V_links: Beyond vocabulary depth. *Angles on the English-Speaking World*, 4, 85–96. – Leksik bilimning "chuqurligi", lug'at birliklarining assotsiativ tarmoqlari modeli [citation:5 dagi nazariy asosda keltirilgan].

5. Nazirov, S. (2025). Ingliz va o'zbek tillaridagi turg'un birikmalarning parallel lug'atini tuzish masalalari. *Conference Proceedings, TSUULL*. – Parallel lug'at yaratish metodologiyasi, ekvivalentlik muammolari va lingvokultural farqlarni hisobga olish masalalari.

6. Norrick, N.R. *How proverbs mean: semantic studies in English proverbs*. Berlin; New York: Mouton, 1985. 213 p. (*Trends in Linguistics. Studies and Monographs*; 27). ISBN 3-11-010196-3.

7. O'rinboyev, B. (2011). *O'zbek paremiologiyasining nazariy masalalari*. Toshkent: Fan. – O'zbek tilshunosligida maqollarning lingvistik maqomi va til tizimidagi o'rni haqida fundamental tadqiqot.

8. Qodirova, Z. (2025). A comparative study of structural and semantic elements in Uzbek and English proverbs. *IMJRD*, 12(09), 21–23. – Struktural (parallelizm, ritm, qisqalik) va semantik (obrazlar, metaforalar, madaniy konseptlar) xususiyatlarning qiyosiy tahlili.

9. Qodirova, Z. (2025). Pragmatic features of proverbs in Uzbek and English discourses. *Zenodo*. – Maqollarning pragmatik xususiyatlari, bilvositalik (indirectness) va ixchamlik kabi omillar.

10. Qodirova, Z. (2025). Proverbs as pragmatic tools in Uzbek and English discourse: A comparative analysis. *JASSS*, 15(02), 660–666. – Maqollarning nutqdagi pragmatik vosita sifatida qo'llanishi, ularning kommunikativ funksiyalari va madaniyatlararo muloqotdagi roli.

11. Qodirova, Z. (2025). The reflection of national identity in the proverbs of English and Uzbek languages. *International Journal of Artificial Intelligence*, 1(7), 61–63. – O'zbek va ingliz maqollarida milliy o'zlikni aks ettirish masalalari, kollektivizm vs. individualizm qarama-qarshiligi tahlil qilingan.

12. Richards, J.C. (1976). The role of vocabulary teaching. *TESOL Quarterly*, 10(1), 77–89. – Leksik bilimning ko'p o'lchovlilik (so'zning ma'nosi, grammatik xatti-harakati, assotsiatsiyalari va boshqalar) haqidagi klassik nazariya [citation:5 dagi havolalarda keltirilgan].

13. Shomaqsudov, Sh. (1990). O‘zbek maqollari semantikasi. Toshkent: O‘qituvchi. – O‘zbek maqollari semantikasining o‘ziga xosliklari, obrazlilik va iboralilik xususiyatlari.
14. Whiting, B. J. Modern proverbs and proverbial sayings. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1989. 709 p. ISBN 0-674-58053-2.
15. Мусаев, К. Таржима назарияси асослари: Тошкент: Узбекистан Республикаси ФА. «Фан» нашриёти, 2005. 352 б.